

Ibrahim Kutluk

MEVLEVİPLİĞE DÂİR İKİ ESER

Şeyh Galib'in Trabzon'lu Kösec Ahmed Dede'nin *Al - Risalat al - Bahiya fi Tarikat al - Mavlaviya* adlı arabca eserine tahşiyesi olan *al - Sahbat al - Şafiya* adlı arabca te'lifi.

Gerek Şeyh Gâlib'in *al-sohbât al-Safiya'si*, Gerek Kûsec Ahmed Dede'nin *al-Risalat al-Bahiya fi Tarikat-al-Mavlaviya* adlı eseri, Mevlevîlerce meşhur ve mu'teberdir. Şeyh Galib'in *Es'ad mahlâsi* kullandığı, yâni çok genç yaşında bulunduğu, bir sırada, kaleme almış olduğu bu eseri, onun gerek arabcadaki vukufunu, gerekse eser yazabilecek kadar genişlemiş olan karihasını göstermesi bakımından da mühimdir. Aynı zamanda Şeyh Galib, Kûsec Ahmed Dede'nin menâkib kitaplarından naklettiği kerâmet ve rivâyetlere kat'iyen temas etmemiş, onları meskût geçmiş, mevlevîlikle ilgili olan yerlere temas etmiştir. Bu da, onun ne kadar mütekâmil bir insan olduğunu, efsânelerden ne kadar uzak bulunduğunu gösterir ki, böylelikle Şeyh Galib, şâirlik değerinin yanında ilmî ve mühim bir şahsiyet daha iktisab etmiş olur. Yalnız müellif, gençliğin verdiği bir ateş ve ma'lûmat furuşlukla, cerhlerde veya ilâvelerde çok kat'i konuşmuş «müellif şöyle diyor: Ben derim ki..» gibi, mevlevîlik âdabına biraz aykırı düşün, bir dil kullanmıştır.

İşte bu iki eser de, Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi, fazıl ve merhum Ahmed Remzi Efendi tarafından, bundan beş altı yıl evvel¹, dilimize çevirmişti. Ben de o vakit Ankarada bulunuyordum. Genel Kütüphanenin Müdür muâvini bulunan Şeyh Remzi efendi, bir çok yerleri açık bırakılmış olan tercemelerini, bana göstermiş, Kûsec Ahmed Dede'nin eserini *Zaviye-i Fukara*, Şeyh Galib'inkini *al-Nushat al-Şafiya fi Tarcamat al-Şohbet al-Şafiya* diye isimledirmişti. Ben de o vakit bu eserleri istinsah etmiştim. Ahmed Remzi efendi bu eserlerinin re-

¹ 1942 Mayıs 4'ünde.

tuşlarını yapmamıştı². Şeyh Gâlib'in bu gençlik eserinden bahsetmek istediğim bu makaleyi, daha anlaşılır bir hâle sokmak için, Kûsec Ahmed Dede'nin eserini de anlatmam lâzım geldi. Bu suretle, hem iki müellif ayrı ayrı tetkik edilmiş olur hem de mevlevîliğin, artık unutulmaya yüz tutan, bulunması ve öğrenilmesi güçleşen âdabı, meydana çıkar.

al-Risalat al-Bahiya fi Tarikat al-Mavlaviya

Eserden ve müellifinden bahsetmeden evvel, mütercim Ahmed Remzi efendinin kısa mukaddemesini, hem ona karşı şükranlarımızı edâ hem de eser hakkında lüzumlu malûmatı vermesi bakımından, buraya dercetmeyi faydalı buluyorum. «Hüvelmuîn. Hazret-i Mevlâna Kaddesallahu Sirrehül a'lâ efendimizin selâh ile ârâste hâlis bedenlerinden bir zat Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede merhumun arabca te'lifi olan al-Risalat al-Bahiya fi Tarikat al-Mavlaviya adlı risalesini türkçeye tercüme iltimâsile fakire iâre etmişti. Öyle bir selâhiyet ve iktidara mâlik değilsem de «merd-i meydan-ı rizânın kârı eyvallahdır» diyerek bu hizmeti der'uhte etmiştim. Ha bugün ha yarın derken aradan yirmi sene kadar bir zaman geçti. Sonra da mezkûr risaleye Galib Dede merhum al-Şohbat al-Safiya isminde yazdığı arabca ta'likatı hüsn-i tesadûf eseri olarak elde edilmekle tercüme ve al-Nushat al-Şafiya tesmiye edildi. Gâlib Dede bu mu'teber eserinde kal-elmüellif diyerek asıl eserden bir iki cümle yazdıktan sonra eku'üdeyip maksadı izah ve lâzım gelen yerleri ifsâh ediyor ise de Kûsec Ahmed Dede'nin o mebhasde ne söylediği meçhûl kalıyor. Şu hâle göre Risâle-i Behiyye'nin de be-heme-hâl tercemesi iktiza etmekle müsteînen billâhi taâla türkçeye çevrilip Zâviye-i Fukara tesmiye edildi. Müellif-i merhum Tarikat-i Aliyye-i Mevleviye'nin usûl-i erkân ve âdabını beyan ve ifâde esnasında menâkib kitaplarında yazılı Kerâmât-ı Kevniyye'den bir kısmını sırasıyle eserine dercetmiş ise de Gâlib Dede merhum bu ciheti Şipehsalar Şevâkıb-al Arifiyn gibi kitaplara havâle ederek onlardan sükûtu ihtiyar ediyor. Bes boved Burhan-ı Kadreş Mesnevî (onun kadr u kıymetine Mesnevî kâfi delildir) demek istiyor. Mütercim-i fakîr ise aslına sadık kalmak üzere aynen ve tamamen terceme etmekte bir mahzur görmemiştir. Ve minallahit-tevfik. Çâker-i kemter Ahmed Remzi.»

² Belki sonradan yapılmıştır. Fakat benim malûmatım yok.

Küsec Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri: Eserlerinden, müteadit nüshaları kütüphanelerimizde çok olmasına rağmen, kendisi hakkındaki malûmatımız maalesef pek nâkıstır. *Osmanlı Müellifleri*, Trabzonlu olup 1781/1195'de Konya'da irtihâl ederek Türbe-i Mevlâna yanındaki kütüphane arkasına defnedildiğini ve tarikaten Nakşî ve Mevlevî olduğunu ve Tarikat-ı Halvetiye'yi de Muhammed Hafnâvî'den talâkki ettiğini naklederek aşağıdaki eserlerini zikrediyor:

1 — Şarhu Risalat al-Nakşibandiya l'il-Hâdîmi 2 — Şilsile-i Hâcegan fi adâb al-Ubûdiyat al-a'yan 3 — Aşratu Raşahat, 4 — Al-Tuhfat al-Bahiya fi Tarikat al-Mavlaviya, 5 — Adâb al-Ubûdiyat fi'l-Şunan-al-Muhammediya li-s-Şalikin Tarikat-al Halvatiya 6 — al-Sohbat al-Safiya³. 7 — Şeyh Murâd-ı Buhârî'nin Silsila-al Zâhab adlı eserini Tuhfat al-Ahbab fi'l Şuluk ila Tarikat-al Ashab ismiyle şerh etmiştir⁴.

Küsec Ahmed Dede, evvelâ Nakşî imiş, sonradan Mevlevîliğe intisâb etmiştir. Şeyh Gâlib, gelecek sayısında bahsedeceğimiz al-Sohbet al-Sâfiya adlı eserinde, onun Mevlevî oluşunu şöyle anlatır: «... müellif-i merhumun sureti telâkkûn ve intisâbı tarikimizde pek nâdir vuku'bulan hallerdendir. Şimdi mevcut bulunan ihvandan bir çoğu bana şöyle rivâyet etdi: bir gün mezkûr Çelebi Hazretleri -Ebûbekir Çelebî Efendi - halvet-hanesinden çıktı ve dervişlerden iki kişiyi huzuruna celp ve onlara Konya'nın İstanbul yolunda Sille denilen köye gitmelerini ve bu hâli dergâhtaki fukaradan gizli tutmalarını emretti ve buyurdu ki «orada tarikat fukarasından bir kimse bulacaksınız ona Trabzonlu Şeyh Ahmed Küsec derler. Hazret-i Hünkârı ziyaret etmek arzusu ile memleketimize gelmek üzeredir.

³ Bu eser Şeyh Gâlib'in al-Tuhfat al-Bahiye fi Tarikat al-Mavlaviya'ye yazılan ta'likatıdır ki, gelecek makalemizde ondan da mufassalan bahsedeceğiz. Osmanlı müellifleri al-Sohbet al-Safiya'nın Gâlib Dede tarafından tahşiye edildiğini de söylerler. Halbuki al-Sohbet al-Safiya Şeyh Gâlib'in küsec Ahmed Dede'ye olan tahşiyesidir. Osmanlı müellifi - zuhul etmiştir. Bk. Osmanlı müellifleri 1/154-5.

⁴ Osmanlı müelliflerinin bu malûmatı nereden aldığı malûmumuz değildir. belki de eserlerinden çıkarmış olsa gerektir. Müstakim Zâde Mecellet-ün-Nîsâb'ında Trabzonî maddesinde «ricâlün vaktûna رجال وقتنا dedikten sonra 1093 diye tarihlemiştir ki, esasen oldukça yanlışlarla dolu bulunan ve yegâne olan 628 numaralı Hâlet efendi nüshasının, hattata âit bir zuhûlü olsa gerektir. Zira Mustakim Zâde, 1202 de öldüğüne göre «vaktimiz ricali» demesiyle, 1093 den bir (1) unutularak, onun yerine sıfır (0) gelmiştir zannındayım. O vakit Osmânî Müellifleriyle (2) sene farkı olur ki, bu da, ehemmiyetsizdir ve her vakit olabilen rivâyet farklarıdır.

Ona söyleyin doğru bizim eve gelsin. Matbaha girmek ve hizmette bulunmak niyetinden vazgeçsin, o kâmil ve mükemmel bir zattır. Hizmete ihtiyacı yoktur. Sız onu hemen bana getiriniz» hakikatı anlaşılamayan terkine de imkân olamayan bu acâib emirden o iki kişi hayrette kaldı. Mürsilin - Çelebi Hazretlerinin - hâl ve şânını bilib mürselün ileyh'in - Kûsec Ahmed Dede'nin - hâlini bilmediklerinden bu emri keşf ve kerâmet kabilinden midir, yahut bir remz ve işâret midir bilemediler. Sille'ye vardıklarında o zatı buldular ve gördüler ağlıyor, bayılıyor, âh edip sayhalar vuruyor. Kâh secde ediyor, bazan ifâkat bulup kendini topluyor. Kâh pek darlaşıyor kâh geniş nefes alıyor. Hazret-i Hünkârın türbesini gördükçe Allah Añah deyüb kendini ve her şeyi kaybediyor. Çelebi Hazretlerinin gönderdiği o iki derviştten biri bana şöyle hikâye etti: «O zata kavuşup selâm verdiğimde bana öyle bir bakışla baktı ki üzerine gelen hâlin şiddetinden helâk olayazdı. Bir müddet kendinden geçti. Bir müddet sonra kendilerine gelip bana emrettiler: «red mi kabûl mü» dediler ..... Biz ona: «Ya Şeyh Çelebi Hazretleri seni istiyor ve şöyle şöyle emretti» dedik ve Çelebi Hazretlerine getirdik. Bir gün yahut daha kısa bir müddet halvet-i mahsusasına aldı ve Mevlevî kisvesiyle çıkarıp Fukarâ-i Mevlevîye'den kâmillere mahsus âdab ve rusûmile hücreye çıkarılmasını dergâhın halifesine emretti. Bu merâsim icrâ edildikten sonra dervişlerle musâfaha ederken ağlıyor «beni kabûl edin» şimdiki medfenini göstererek «bana bu yerden mezar verin» diyor ve altı ay sonra irtihâl edeceği vakti ta'yin ediyordu. Nitekim de dediği gibi oldu, vasiyeti yerini buldu.»

al-Risâlat al-Bahiya fi Tarikat al-Mavlaviya
«Zâviye-i Fukara»

Kûsec Ahmed Dede cezbe'nin faziletinden, sâliki Hakka ulaştıracağından ve bunun ancak Ârif-i Billah Pîr'lerin tarikatlarına intisab etmekle mümkün olacağından ve tarikatların - bilhassa mevlevîliğin - sünnete aykırı bulunmadığından, hususiyle onun mürşid-i kâmilî bulunan Mevlâna'nın eserlerinin meydanda olduğundan, bahis ve Mevlâna'nın büyüklüğünü, menâkibinden naklettiği bir fıkra ile istîşad edip, eserinin mevzu' ve gâyesini şu sözleriyle açıklar: «hâl böyle olunca münkir'ler inkârlarından dönerek ikrâra yönelsinler diye Mevlâna'nın tarikatının âdâbını beyan eder bir risâle yazdım. Ahlâk, riyâziyât, mücâhedât ve kerâmâtından bazı menkıbeler naklettim. Risâleyi üç bâb bir hâtîme olmak üzere tertip ve

«al-Tuhfat al-Bahiye fi Tarikat al Mavlaviya tesmiye ettim. .... şu dîbâceden sonra da bu fakîr müellifin Mevlevî tarikatına nisbetini bilménizi arzu ettim», sonra şeyh, Ebubekir Çelebî Efendi'nin nisbetini, âdet üzere, Hazret-i Ali'ye ve nihâyet Muhammed'e kadar çıkarır.

BİRİNCİ BAB

Zikr telkini, tac giydirilmesi, tarikat-ı Mevleviye'nin ve Semâ'nın âdâbı beyanında üç fasıldır.

Birinci Fasıll

Zikr telkini, tac ve hırka giydirilmesi âdâbı hakkındadır.

Zikr telkini: Peygamber'imizden gelmektedir ki, kelime-i tevhîd olan lâilâhe illâllah'ı, Peygamberimiz Hazret-i Ali'ye ve diğér sahâbeye bunu telkîn etmişlerdir. Gerek açık, gerekse içden olarak, bu kelime-i tevhîd, bütün diğér tarikatlarda teselsül edegelmış ise de, Mevlâna ismi-zâtı, yâni «Allah» kelimesi ile zikri, telkîn etmişlerdir. Zirâ cezbe sahip leri lâilâhe, yâni Tanrı yoktur, nefyine muhtac değildir. Lâkin bu da kendi kendine olmaz. Başka bir mürşidden telkine müsaade edilmek lâzımdır. Bu suretle zikredildiği takdirdedir ki o zikrden bir fayda olur.

Âdet üzere, zikr telkini şöyledir: şeyh efendi müridi karşısına oturur, elile müridin sağ elini tutup günahlarından tevbe ettirerek, birr ü takva üzere bulunması için, ahd alır. Sonra, üç kere yüksek sesle kelime-i tevhîdi okumak suretiyle, telkîn eder. Mürid de telâkkî ederek o suretle zikreder. Bundan sonra, şeyh elini açıb mürîde dua eder. Mürîd de «âmîn» der. İsm-i Celâl'in (yâni *Allah*) telkini de kelime-i tevhîdin telkini gibidir. Şeyh zikri telkinden sonra, mürîdin saçından, bıyığından, sünnete vârid olduğu veçhile, makasla üç kıl keser. Bunun hikmeti, dünyaya olan alâkaları kesmektir. Mevlevîliğin zikr telkini tarihiyle bî'ati budur.

Tac giydirme: mürîd başını açar, huşu' ile şeyhin önünde oturup başını şeyhin dizine kor. Şeyh meşâyih silsilesini zikreder, sonra üç kere tekbîr alır ve müridin başına tacı giydirir. Allah'ın, fakr yolunda, o müridi muvaffak etmesini ve ma'nevî tac ihsan etmesini, niyyet eder. Şeyh Fâtiha okuyup mürîde düâ eder.

Hırka giydirme: Tac giydirme gibidir, lâkin burada şeyh tekbîr almaz, mürîd de şeyhin önünde oturmaz, ayakda durur. Şeyh yine silsile-i meşâyih'i zikreder, mürîde dua eder, Fâtiha'yı okur ve hırkayı ayak üzeri mürîde giydirir.

Mürîd telkin-i zikir, tac ve hırka giydikten sonra, evvelâ şeyhin elini ve dizlerini, sonra meclisde hazır bulunan ihvânın ellerini öper. Tac ve hırka giyme fakarây-i kâmiline benzemek için yapılır ki, bazan bî'atin ibtidâsında, bazan da istihkak ve ehliyetle hilâfet alırken icrâ edilir.

İsm-i zat zikrinin âdâbı

Zikir tahâret-i kâmile ile pâk bir yerde «o vâcib-ül vücûddur ve mevcûddan hiç bir şey ona benzemez»ma'nasını mülâhaza ederek, bütün vaktini zikre hasretmektir. Bir gün bir gecede, yâni 24 saatlik bir zamandan sonra üç bin, kuşluk namazından sonra üç bin, yatsı namazından sonra üç bin, teheccüdden sonra üç bin olmak üzere (12) bindir. Zâkir lisan ile zikre devam ederse, kalb zikrine erer. Ruh ve sırta intikal edinceye kadar da, kalb ile zikreder. Lisan zikrinden maksad, kalb zikrini, kalb zikrinden ruh zikrini, ruh zikrinden de sır zikrini tahsil etmektedir. Mevlâna «meclislerimizde, hakikaten sessiz zikrimiz kalbî, ruhî ve sırrîdir. Kalb, ruh ve sır zikrinde lisânın medhali yoktur. Fikr; kalbin, aşk; ruhun, ma'rifet; sırrın zikridir. Mürîd ruh zikrine vasıl olunca ona sema' lâzım gelir. Ruh zikrine ermeden sem'a menfaat vermez, belki zarar verir. Zîrâ o halde sema' nefsânî olan havâ vü hevesi tahrik eder, nefsi mâsivâ mahabbetine çevirir ve Allah'dan gafleti de ziyâde kılar» demiştir.

Tac ve Hırka giymenin âdâbı

Mürîd tac ve hırkayı büyük bir hürmetle giyer, helâya ve onun gibi temiz olmayan yerlere, onlarla girmez. Dünya işleriyle ve şehvanî şeylerle meşgul bulunduğu zaman, onları çıkarır. Zira onlar, tâat ve selâh elbisesidir⁵.

Tac ve hırka sûrî ve ma'nevî olarak iki nevi'dir. Sûrî'si zâhirde giyilenlerdir. Ma'nevî'si velâyet ve iyi ahlâk elbisesidir.

Sâlik tac ve hırkayı giyince Cenâb-ı Hak tarafından hilâfet ih-san olunur. Ondandır ki, şeyhi Sûrî tac ve hırkayı giydirir.

İkinci fasıl

Mesnevîde Mevlâna menkabelerinde zikredilen âdab beyanındadır.

Bu fasıl denilebilir ki tamâmiyle ahlâkîdir ve şöylece hülâsa edilebilir: zühd, takva, fakr, bezl, îsâr, terk-i dünya, mâsivâ mahabbetinden

⁵ Tac giymenin Peygamberimizden intikâl ettiği ve Cebrail'in Cennet'den dört tac getirip Peygamberimizin onları dört halifesine giydirdiği, onlardan sonradır ki bu âdetin şeyhler arasında teselsül ettiği rivâyet edildiğini nakleder.

kalbi tecrid, Allah'ın Cemâline iştirak, emirlere uymak, nehylerden sakınmak, dâimâ zikretmek, şehveti terk, günahlardan tevbe, az yemek, sükût, uykuyu terk, halkın eziyetlerine tahammül, sefihlerin ve avâmın meclislerinde bulunmamak, oğlancıklar sohbetinden yüz çevirmek, tefrika ve muhalefete sebep olacak yerlerden uzaklaşmak, cem'iyet ve ülfete bâ'is zatlara yaklaşmak, sâlihlerin ve şeyhlerin hizmetlerinde bulunmak, şeyhin irâdesine teslim olarak kendi irâde ve arzusundan ferâgat etmek ve huzurunda onun emri olmaksızın namaz ve sâir ibâdetle meşgûl olmamak, irşâdda şeyhinden üstün bulunmadığına inanmak, her hâl ü kârda şeriate sarılmak, her farzı vaktin ibtidâsında edâ etmek, bütün ibâdet ve âdetlerde sünnete uymak, nefsi muhalefete öldürüb tâatla diriltmek ve haysiyât ve idrâkden uzaklaştırmak ve emellerinden fariğ kılmak, sefâ-i hatırla huzûr-ı billâh hasıl etmek, nefsin haz ve rahatını terk ile düşmanlığını düşünmek, nefsi sevmeği terk ve onu riyâzete alıştırmak, bütün amelde iyi niyet, her işde istihâre, şüpheyeye düşürecek her şeyi ve mübahların fazlasını terk, düâ ve niyâza devam, Allah dan hidâyeti recâ, ibâdete karşı sevap ümidini terk, keşf ve kerâmet talebinden sakınmak, Allaha tevekkül, nefisleri gafletten muhâfaza, her zaman nefsi muhasebe edip murâd ve arzulardan vazgeçmek, her mesakkat ve kederde Allah'dan memnûiyet istemek, Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşmek ve Allah'dan başkasından ümidi kesmek, ibâdetini beyanmaktan sakınmak, temellük ve tasarrufu terk, şöhetten kaçınmak, insanların teveccühünden, baş olmak ve halk ile ihtilâttan çekinmek, her zaman kendini nefehât-ı rahmâniyeye ma'rûz bulundurmak, diamâ doğru olmaktır. Yukarıda zikredilen âdâbdan sonra da Mevlevî fukarâsına yakışan, Allaha tevekkül ile, Mevlevî tekkelerinde oturmaktır. Helâl yemeli, giymeli menfaatlenecek şeyleri saklamamalı, zîra saklamak tevekküle mâni'dir. Yemeyi tekkede pişirmeli, pişirirken İsm-i Celâli zikir, piştikten sonda da düâ etmeli, sımâtta toplanıp besmele ile yemeye başlamalıdır⁶.

⁶ Sımât sofrâ demektir ki, Mevlevî tekkelerinde somat denirdi. Sofralar ekseri yetle yuvarlak meşinden yapılır, kenarlarında halkalar bulunur, o halkalara da ucü çengelli bir zincir geçirilir, zincir çekilince torba haline gelen sofrâ bir çiviye asılır. Bir de Elifî Somat vardı ki, uzun bir meşinden ibâretti. Yere serilir, karşılıklı oturulur, iki kişiye mahsus olmak üzere üzerinde yemek kapları konur, yemek bitince dürülüp bükülmek suretiyle kaldırılırdı. Mevlevî tekkelerinde bu sofrâ ekseriya bayramlarda kullanılırdı. Yemek yeme âdâbı şöyledir: Sofranın başında şeyh bulunur, kıdemli dervişler sağa, kıdemsizler sola otururlar. Sahanın kapağı sol taraftaki kıdemsiz derviş tarafından açılır ve hizmet eden canlardan (derviş) birine verilir. İki kişiden biri su içecek olsa, hizmette bulunanlara işaret eder, bardağı alırken, hizmet eden cana - teşekkür makamında - bir lokma yemek verir. Su içenin

Yemek yerken konuşmamalı, Allahın ni'metlerine şükr ve ihsanlarını tefekkür etmeli, birbirlerine i'tiraz ve yekdiğerleriyle mücâdele etmeyip kardeş olmalı.

Çile: Matbahda bir bir gün hizmet etmektir ki, Mevlevî tarikatının usulündendir. Şeyhin izniyle matbaha giren kimse, onun emri olmadıkça, matbahdan ayrılamaz, gece başka bir yerde kalmaz. Tarikatın hürmetine hâlel getirecek bir iş yapar veya âdabına aykırı hareketler ederse çile bozulmuş olur ve yeniden başlamak lâzımgelir. Müddet bitince, şeyh düâ ederek onu matbahdan çıkarır ve sikkelerini tekbirleyerek, tekkeden bir hücre verir. Zâhirî ve batını kemâle ermiş ise, şeyh ona hilâfet verip Şeyh eder, o da sâlikleri terbiye eder.

Matbah'a girmenin âdabı: Matbaha girecek sâlik, evvelâ hâlis bir niyete sahib olmalıdır. Nefsanî garazları, dervişlere karşı övünmesi olmamalı, Şeyh de ona münâsib olan matbah hizmetlerinden birini göstermeli ve takat getiremeyeceği işleri yüklememelidir. Şeyh matbahda bulunanları hizmetsiz bırakmamalıdır. Zira hizmet terbiyenin yolu, feyz almanın sebebi, vuslatın kapısıdır. Şeriat ahkâmı, tarikat âdabı yönünden dervişlerin hallerini yoklayıp araştırmak, onları riyâzete teşvik etmek, şeyh olan zatın vazifesidir. Tekkede oturmayanlar sanat ve ticaretten bir kazanç yolu tutmalıdır. Dilenerek yemek nefse sapıklık ve Allah'a gaflet hasıl eder, zühd ve tevekküle de mani'dir. Kötü huylardan temizlenmeli, zahirî tahârete ve Evrâd-ı Mevlevîye'ye devam etmelidir. Sema'nın icablarından bulunan devrânî çarh-ı, ney üfleme, kudum ve def darbını öğrenmeli, muktedir ise samv-ı visâle⁷ ragbet etmeli, hiç değilse pazartesi, perşembe günlerinden oruçlu bulunmalı, senenin mübârek günlerinde oruc tutmalı ve o geceleri namaz, zikir ve mürakabe ile ihyâ etmelidir. Altı rek'at Evvâbîn⁸ on rek'at Teheccüd⁹,

---

karşısında bulunan, yâni aynı kaptan beraberce yedikleri derviş, arkadaşı su içinceye kadar, elini sahandan çeker, bu suretle hak geçmesine manî olmak ve onun su içmesinden faydalanmak istemezdi. Şeyh su içecek olursa dervişlerin hepsi yemekten ellerini çeker, şeyh suyunu bitirdikten sonra da, âfiyet olsun makamında, baş keserlerdi. Şeyh yemeğini yalnız yedi.

⁷ Gurupta iftar etmiyerek, bir günün orucunu, ertesi güne ulamak ve dayanabildiği kadar devam ettirtmektir. Peygamberimiz bunu men' etmiştir. (Bk. Mehmet Zihni Kitâb-üs-Savm, s. 13, İstanbul 1328).

⁸ Akşam namazının Sünnet-i Müekkede'sinden sonra Sünnet-i Mendübe (yani yapılması iyi, fakat terkine de cevâz-ı şer'i verilen) olarak kılınan namaza Salât-ı Evvâbîn denir. Salât-ı Duhâ'ya dahi Evvâbîn denirmiş (Bk. Mehmet Zihni s. 368 aynı eser).

⁹ Teheccüd namazına Salât-ı Leyl de denir ki uykuda bulunmamak yani geceyi uyku ile geçirmemek için kılınan namaz demektir. Hususiyile gecenin so-

dörder rek'at İsrak¹⁰, sekiz rek'at Duha¹¹ namazlarını kılmalıdır.

Şeyh tekkenin mescidinde sabah namazını kıldıktan sonra bir kere Sema' meclisi yapmalı ve her Cuma günü onlara tarikat âdabından, hakikat sırlarından bahsetmeli ve ism-i Celâlî zikirden sonra

الله اكبر كبيراً واحمد لله حمداً كبيراً وسبحان الله بكرةً واصلاً وصلّى الله على جميع الانبياء والمرسلين وحمد الله رب العالمين .

deyip bulunanlardan biri bir «aşr» okumalı Şeyh ellerini kaldırıp «Bârekâllah - ilâ âhirih» Post düası'nı okuyup Peygamber'e selât getirmelidir. Sonra Şeyh «Allahü azimüşşan ism-i zatının envâriyle kalbimizi münevver eyliye ilârih» gülbangini okur, ihvan secde eder gibi başlarını yere kor ve «hu» diyerek kalkarlar, Şeyh Fuharâ'ya selâm verir ve halvetine gider. Burada İsrak namazını kıldıktan sonra hücrelerine gitmek dervişlere müstahabdır.

Üçüncü Fası

Sem'a beyanındadır.

Mevlâna evvelâ gayetle zâhiddi. Sema, ile iştigâl etmez ve sema' meclislerine gitmezdi. Büyük annesinin teşvikiyle sem'a meclisinde bulundu ve Şems-i Tebrizî ile mülâkatından sonradır ki sema' ile iştigâl etti ve ba'demâ sema' mevlevî tarikatının âdâbı oldu. Mevlevîlikde bazı sâlik zikir ile bâzısı hizmet ile, bâzısı sema' ile Allah'a vasil olur. Sofiyye indinde sema' «musiki usuliyle sudûr eden güzel ve lezzetli sedâya» derler. O sedâ ister insandan isterse musiki âletlerinden olsun.

---

nunda kılınır. En azı iki, ekseriyetle on iki ve ortası sekiz rek'attir. Faziletine son yoktur. Âyet ve hadislerde bu namaza teşvik vardır (Bk. Mehmet Zihni s. 378 aynı eser).

¹⁰ İsrak ta Duha namazı demektir. Yalnız insanlar arasında mütearef olduğuna göre birine Kuşluk namazı diğerine de Duha namazı denmiştir. Gün başlangıcını müteakib güneşin doğması ve iki mızrak boyu yükselmesinden sonra kılınan namaza Salât-ı İsrak denir. Bundan sonra, güneşin semânın dörtte birini kat' ettiği zaman kılınan namaza Salât-ı Duha denir (bk. Tahanavî Keşşaf-ı Istilâhat al-Funûn Salât-ad-Duha Part. 2/864 Bibliotheca India a Collection of Oriental Works Published by The Asiatic Society of Bengal old Series. Neşr Mavlavies Mohammad Wajih, Abd al-Haqq and Gholam Kadir. Printed at W. N. Less' Press, 1862. İsrak ve Duha için, (bk. Taberî Tefsiri 38/18 âyetinin tafsirine).

¹¹ Avam arasında kuşluk namazı ile karıştırıldığı vakı'dır. Dört veya daha ziyâde rek'at kılmak tercihen makbuldür. Vakti; güneşin, semânın dörtte birinin mikdarınca, yükseldiği bir zamandır. En azı iki, ekseri on iki, ortası sekizdir ki en makbulü de budur (bk. Mehmet Zihni s. 377-8).

Amma mevlevîlikte sema' nay'ın sedâsını dinleyerek Çerh-i Devran etmeye derler, bu da mevlevîliğe mahsustur, sırrî tarikata sâlik olmayan bir kimseye keşf olmaz.

Sema' dinleyenin hâline göre değişir. Ehl-i meşhûddan olan sem'a vâcibdir ki o kimse sema' ile meşhûdda tarakki eder. Ehl-i sülûkdan olana mübahdır ki o da sema' sebebiyle ibâdetde cehdeder. Havâvü heveslerine tabi' olan kimselere ise sema' haramdır. Hülâsa sem'a herkesi isti'dadına göre münâsîp bir hâle sevkeden bir sâ'iktir. Mevlâna «sema' şeyh-i kâmile namaz gibi vâcib, muhlis müride mubâh, avâma haramdur» buyurmuştur. Sultan Veled «sema' Resulûllah'ın arkasında kılınan namaz gibi (huzur maallah' = حضور مع الله - 1) tahsil içindir» demiştir.

Âriflerin sema' ı iki kısımdır: ya meşhûd mi'raclarına yükselmek, yahut celâl ve azemet-i ilâhî heybetini izâle etmek içindir. Zira ârif; tecellisinin heybet ve azametini gidermezse güneş karşısındaki kar gibi erir ve helâk olur. Sülûk yolunda, bir sema' ile kat' edilen, yetmiş senelik riyazetle kat' edilemez. Sema' sâliki nefinden uzaklaştırır, hakka yaklaştırır, beşeriyeti fânî kılar, serhoşluk ile fenâ-i mutlakı ziyâdeleştirir, nefis ile mücâdelesinde ona yardımcı olur ve Allaha îsâl li-ma, Allah = لى مع الله sırrını keşfeder. İşte bu yüzden mevlevîlikte sema, sülûk erkânındandır¹². Mevlâna'nın nây ile ve Çerh-i Devran ile sema'ı ihtiyâr etmelerinin sebebine gelince nây hüviyet-i ahâdiyye'ye ve gayb-ı zat-ı ilâhî'ye işârettir. Zirâ nây Allah'ı «hu» ismiyle tesbîh etmektedir. Eşyânın seslerinden tesbihlerini ancak keşf erbâbı anlar. Sema' da ruhlar, unsurî bağlardan, nefsânî ilgilerden kurtulur. ruh-ı küllî ve mebde-i asliyye bitişir. Esrâr-ı ceberrûtiyye keşfolur ve envâr-ı zâtîyyeyi müşâhede eyler.

Mevlevî'likte sema, ın keyfiyeti

Şeyh sema, ehli olan devrişleri toplar, onlara mesnevî'den va'zeder. Va'zın hitâmında dervişlerden biri na't okur, sonra da mutripler nây üfler Herkes huzûr-ı kalb ile ve hâlis niyetlerle dinler Vecd husûlünde şeyh dervişlerle kalkar, sağ tarafa yürür, sırasıyla dervişler de yürür ve bu suretle devrederler. Şeyh makama gelince durur. Dervişlerden her biri şeyhin hizâsına geldikçe, elini göğsüne koyup, ta'zimen eğilir ve dü-

¹² Burada Kûsec Ahmed Dede zamanında sema' ehlinin pek az olduğunu, çoğunun ne ehl-i cezbe ne de ehl-i sülûk bulunduğunu zikreder ve onların zevku safâ ehlinden olmayıp ehl-i havâ olduklarını söyler.

rur ve çehri ile sema' ederek, şeyhin sağ tarafından, tarikat reisi sol tarafına gelinciye kadar yürür. Bu suretle devrin biri bitmiş olur ve sema' ı terkederek elleri göğüslerinde Şeyh Efendi'ye ta'zimen eğilirler. Şeyh makamından üç adım ilerler eli göğsünde eğilerek selâm verir ve geri geri makamına çekilir. Şeyh'in makamından ileri gelmesine «Münâzele» derler. Yine Reis-i Tarikat elleri göğsünde eğilerek şeyhe ta'zimden sonra devrâna başlar. Hepsi de ona uyar. Bu şekilde üç veya daha ziyade devri itmâm ederler ve her devirde, birinci devirde yaptıkları gibi, yaparlar¹³.

Sema' ın Âdâbı

Sülûkda tarakki ile Allâh'a yaklaşmağa niyet etmek, sema'dan önce günâhlarına tevbe ile Allâha inâbe eylemek, abdestli olmak zâhiren ve bâtinen temiz bulunmak, kalbi anasır bağlarından âzâde bulundurmamak, ve şeyhinin kalbine nâzir olmaktır. Mî'desi ta'âmdan hâlî, mücâhede ve riyâzât ehli, şevk ve zevka sahip, kederden uzak, ma'rif ve ulûm hicablarından sâf bulunmak, İsmi Celâl zikriyle meşgûl olmak, sema'da Mevlâna'nın ve başka mukaddes ruhların da hazır bulunduğu inanmak ve onlardan istimdât etmek lâzımdır. Sema'dan sonra herkes daire şeklinde yerlerine otururken sema'a dahil olmayanlardan biri hırkalarını sema'zenlerin omuzuna kor¹⁴. Sema'ın sonunda bir aşr okunur, Şeyh yukarıda zikri geçen düâyı okur. Sonra dervişler şeyhin elini öpüp muşafaha eder ve hücrelerine giderler.

İkinci Bab

MEVLÂNA'nın RUH CİHETİNDEN ŞEMÂİLİ, TARİKAT TALÂKKİSİ, KEMÂLÂT VE KUTBİYYETE YETİŞMESİ

Bu bab üç fasıldır. Birinci fasıl çocukluk halindeki kerâmetleri, ruhun temizliği ve Seyyid Burhânüddin Muhakkık-ı Tirmizî'den irşâd görmesi beyânındadır. Müellif bu fasla şöyle başlar: «Sözlerine inanılır kimselerden rivâyet edildiği veçhile...» ve Mevlâna'nın ruhanî sureti-

¹³ Müellif Mevlâna'nın da, fukarasıyla, sema' ettiğini söyler ki Mevlâna zamanında Mevlevîlik tedvîn edilmemiştir. Bu âdetler Sultân Veled ve ondan sonrakilerden i'tibâren formalize edilmiştir. Müellif burada menkıbelere de geçer, esası ta'kib etmek arzusunda olduğumuzdan onları nazar-ı i'tibâra almadım.

¹⁴ Müellif burada da hırkaların omuza konmasını Mevlâna'nın hareketine atfediyor ki sema' edenler terleyip soğuk almasınlar diye, hırkalarının omuzlarına konulduğundan hiç şüphe etmemek lâzımdır.

nin Mîrac gecesini Peygamber tarafından görüldüğünden bahseder. İkinci fasıl Mevlâna'nın Şems-i Tebrizî ile bulunması, Üçüncü fasıl kutbiyyeti, mükâşefe ve kerâmetleridir ki, hiç bir esaslı fikre temas etmediğinden bu bab öylece bırakılmış, telhîs edilmemiştir.

Üçüncü Bab

Mevlâna'nın ahlâkı, mücâhedeleri, riyâzetleri ve fâkiirlere yardımınıdır.

Birinci fasıl Peygamberimizin güzel huy ve vasıflarının Mevlâna'da bulunduğunu beyan eder. Ne kadar iyi hareketler varsa burada da o tavrılar Mevlâna'ya izâfe edilmiştir. İkinci fasıl Mevlâna'nın riyâzeti beyânındadır. Üçüncü fasıl Mevlâna'nın Allah'ın emirlerini yerine getirmek, şeriate aykırı işlerden çekinmek için evlâd ve ahabına öğütleri hakkındadır.

HÂTİME

Mevlâna'nın nesebini, doğumunu, beka âlemine gidişine bildirir.

Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede'nin yarısı Mevlevî âdet ve an'aneleri, yarısında da ahlâkî rivayetlerden ibâret olan al-Risalat al-Bahiya fi Tarikat-al Mavlaviya adlı eseri burada hitam bulmuştur. Gelecek makalemizde Şeyh Galib'in esere yazmış olduğu ta'likat veya tahşiyeden bahsedeceğiz.